Xolboeva Gulxayo Xolboevna
O‘zbekiston-Finlyandiya pedagogika instituti
“Jismoniy madaniyat nazariyasi va metodikasi”PhD, v.b.prof
O‘zbekiston Respublikasi, Samarqand shahar
E-mail: gulxayoxolboyevna@gmail.com

ZAMONAVIY BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA JISMONIY MADANIYAT MUTAXASSISLARNING KASBIY SALOHIYATINI MODERINIZATSIYALASH ASOSIDA OSHIRISH

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.13745204

Annotatsiya. Bozor iqtisodiyotining rivojlanishi, yangi O`zbekistonning qurilishi jismoniy madaniyatning ijtimoiy holatini tizimli ravishda o'zgartirishni talab qiladi, bu esa o'z navbatida jismoniy tarbiya va sport tizimidagi faoliyat uchun yangi kadrlar tayyorlash tizimini shakllantirish, shuningdek, “jismoniy madaniyat” sanoatining muammolarini hal qilish zarurligini anglatdi. Jismoniy tarbiya va sport ta'limning zamonaviy tarmoqlari inqirozdan amaliy chiqish bosqichida bo'lib, aniq o'z vazifalariga ega bo'lishi va ularni inqiroz sharoitida qo'llanilganidan boshqa yondashuvlar hisobiga amalga oshirishi kerak.

Kalit so‘zlar: jismoniy madaniyat, jismoniy tarbiya, bozor iqtisodiyoti, kasbiy salohiyat

Kirish

Bugungi kunda, har tomonlama o`z ishining ustasi bo`lgan mutaxassislarni tayyorlash, ularning texnik-taktik, jismoniy va funksional imkoniyatlarini oshirishga qaratilgan ko‘p qirrali tadqiqotlar bilan bir qatorda, ularning bozor iqtisodiyotiga tayyorgarlik salohiyati sifatlariga ham katta e’tibor berilmoqda. Bugungi kundagi olimlarning asosiy muammosi, qisqa vaqt ichida yuqori natija beradigan samarador texnologiyalarni va usullarni izlab topishga qaratilmoqda. Jismoniy tarbiya va sport sohasidagi mutaxassis nafaqat sportchilarni musobaqa faoliyatiga tayyorlashi, balki bozor iqtisodiyotiga tayyorgarlik salohiyatini oshirish, aholi o‘rtasida sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish va ommaviy sportni rivojlantirish bo‘yicha ishlarni boshqara olish qobiliyatiga ega bo`lish zaruriyati yuzaga kelmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili

Jismoniy tarbiya va sportga ixtisoslashgan oliy ta’lim muassasalari talabalarining kasbiy tayyorgarligi masalalarini kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘rganishga bo‘lgan urinish K.D.Yarashev, R.X.G‘ulomov, Nabiulin, M.M.Azizov, G.Z.Kamilova, E.Maxmudov, V.V.Abramova, G.D.Buxarova, N.V.Mosina, A.I.Rublev va boshqalarning tadqiqotlarida o‘z aksini topgan.

V.I.Baydenko, I.V.Gladkaya, N.Yu.Erofeeva, N.F.Efremova, I.A.Zimnyayalarning tadqiqotlari sport marketingi kompetensiyalarni, ularning mohiyati va tuzilishini aniqlashning munozarali masalalariga bag‘ishlangan.

V.A.Semirekov, T.V.Nesterenko, L.Yu.Petrova3lar ishlab chiqarish korxonalarida jismoniy tarbiya va sportni ommaviylashtirish ishlarini tashkil qilish, yirik sport tadbirlarini tashkil etish hamda ommaviy sportga yoshlarni jalb qilish samarali ekanligini tadqiqot ishlarida o‘tkazilgan tajribalari orqali asoslab berishgan.

Tadqiqotning maqsadi Jismoniy madaniyat mutaxassislarini zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida kasbiy faoliyatga tayyorlash tizimini integral tizimlash tendensiyalarini moderinizatsiyalash samaradorligini qo‘llash bo‘yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari:

«Jismoniy tarbiya «tarmog'i xizmatlari bozorida raqobatning tuzilishi va shartlarini aniqlash.

Jismoniy tarbiya va «jismoniy madaniyat « tarmog'ini boshqarish sohasidagi faoliyat tizimining samaradorligini ta'minlash shartlarini asoslash, «jismoniy madaniyat «sohasi uchun mutaxassislarni tayyorlash jarayonida hisobga olinishi kerak bo'lgan tiz-

imni rivojlantirishning strategik yo'nalishlarini aniqlash.

Mavjud jismoniy tarbiya tizimi va sohasi, jismoniy tarbiya va sport sohasidagi oliy kasb-hunar ta'limi tizimining bitiruvchilarning zamonaviy sharoitlarga moslashish ehtimolini rivojlantirishda past samaradorligining sabablarini aniqlash va nazariy-mantiqiy asoslarini taqdim etish.

4. Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida «jismoniy tarbiya « sohasining bo'lajak xodimlarini kasbiy faoliyatga tayyorlashning uslubiy yondashuvlari va asosiy yo'nalishlarini asoslash.

5. Kelajakdagi jismoniy tarbiya va sport xodimlarini zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida kasbiy faoliyatga tayyorlash muammosini samarali hal etishni mazmunli va protsessual qo'llab-quvvatlashning nazariy kontseptsiyasini ishlab chiqish.

Tadqiqotning predmetini jismoniy tarbiya va sport ixtisosligidagi talabalarni jismoniy tarbiya va sport menejmenti boshqaruv faoliyatiga tayyorgarlash vositalari va usullari tashkil etadi.

Tadqiqotning usullari. Tadqiqotda ilmiy-uslubiy adabiyotlarni nazariy tahlil qilish va umumlashtirish, pedagogik tajriba, o‘quv jarayoni hujjatlarini nazariy tahlil qilish, pedagogik kuzatuv, anketa-so‘rovnoma, boshqaruv qobiliyatini aniqlash usullari, aqliy qobiliyat strukturasini pedagogik testdan o‘tkazish, matematik statistika kabi usullardan foydalanilgan.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat: Jismoniy madaniyat sohasidagi zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida kasbiy faoliyatga tayyorlash bilan bog'liq bo'lgan jismoniy ta'limi sohasidagi oliy ta'limini protsessual modernizatsiya qilishning yangi yo'nalishini shakllantiradi.

«jismoniy madaniyat « tarmog'ining ta'lim xizmatlari bozorida raqobat tuzilishi va shartlarini, «jismoniy madaniyat «tarmog'ining samaradorligi va boshqaruvini ta'minlash shartlarini nazariy va mantiqiy asoslangan;

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda ilmiy-uslubiy adabiyotlarni nazariy tahlil qilish va umumlashtirish, pedagogik tajriba, o‘quv jarayoni hujjatlarini nazariy tahlil qilish, pedagogik kuzatuv, anketa-so‘rovnoma, boshqaruv qobiliyatini aniqlash usullari, aqliy qobiliyat strukturasini pedagogik testdan o‘tkazish, sotsiologik taxlillar, matematik statistika kabi usullardan foydalanilgan.

Bugungi kunda kasbiy tayyorgarlik tizimida ta'lim mazmunining milliy-mintaqaviy tarkibiy qismini amalga oshirish yondashuvlari va tamoyillarini, uning davlat bilan integrativ o'zaro ta'sirini aniqlash masalasi hal qilinmagan. Ilmiy va pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ushbu komponent faqat milliy-mintaqaviy xususiyatlarni aks ettiruvchi fanlarni yoki ma'lumotlar intizomiga avtomatik ravishda kiritish sifatida tushuniladi[4,7].

Tahlil va natijalar.

Qiyosiy pedagogik eksperimentlarni o't-kazishning umumiy yondashuvlari asosida o'z-o'zini sinovdan o'tkazish amalga oshirildi, sifat va o'rtacha baholash mezonlari bo'yicha joriy yutuqlar aniqlandi, talabalarning qoldiq bilimlari aniqlandi. Keyin guruh ko'rsatkichlarini tenglashtirish uchun rotatsiya amalga oshirildi va eksperimental va nazorat guruhlari ajratildi. Natijada, bilim sifati, o'rtacha baholash va qoldiq bilimlar mezonlari bo'yicha ikkita bir hil guruh olinadi

O'qituvchilarning fikriga ko'ra, talabalarning asosiy fikri shundan iboratki, kasb bo'yicha fikrlar ular uchun qiziqarli bo'lib tuyuladi, ammo bu ularning hayotini tashkil qilishda dominant bo'lmaydi.

«Mutaxassisni tayyorlash uchun sifatni baholash», «kasbiy-karera kompetentsiya» tushunchalarini aniqlash va iqtisodiy fan tomonidan qabul qilingan» “raqobatbardoshlik” talqiniga asoslanib, biz mutaxassisning raqobat qobiliyatini «ijtimoiy -pedagogik kategoriya sifatida aniqlaymiz. Raqobatbardosh mutaxassis-bu professional muammolarning katta sinfini hal qilish usullarini bilish orqali turli xil, tez o'zgaruvchan ta'lim sharoitida o'z maqsadlariga erisha oladigan mutaxassisdir. Raqobatbardosh mutaxassisni tayyorlash sifatini

baholash-usullar tizimi yordamida sub'ektning (mutaxassisning) holatini aniqlaydigan protsedura, shaxsiy va kasbiy-karera xususiyatlarning parametrlari va mezonlarini, jamiyat, turli ijtimoiy guruhlar, ta'lim xizmatlari bozori va mehnat bozori ehtiyojlariga mos keladigan xususiyatlarni aniqlashga imkon beradi.

1-jadval

Yakuniy natijalar (x±o) tadqiqot ishtirokchilarida shakllanga tizimli ko'nikmalar

Ko'rsatkichlar	Guruhlar		Farqlarning ishonchliligi	
	TG	NG	T	P
1	2	3	4	5
I. konstruktiv ko'nikmalar	3.2±0.6	2.8±0.8	2.10	<0.05
1.1. Darsning oqilona tuzilishini va uning kompozitsion tuzilishini tanlang	3.1±0.8	3.3±0.7	1.2	>0.05
1.2. Dars materialini rejalashtirish	3.9±0.4	3.1±0.3	2.1	<0.05
1.3. Talabalar ishini rejalashtirish	3.7±0.3	2.9±1.1	4.7	<0.05
1.4. Loyihani rejalashtirish	3.5±0.7	2.4±0.4	1.9	<0.05
Loyihalash qobiliyatlari	3.3±0.8	3.OW.7	0.99	>0.05
2.1. Kursni o'rganish bo'yicha batafsil rejani taqdim etish	3.OW.6	2.7±0.8	1.6	>0.05
2.2. Xususiy vazifalarni o'rganishdan oldin ularni tahlil qilish	4.3±0.8	3.6±0.4	2.54	<0.05
2.3.Mavzuni uslubiy tahlil qilish	3.5±0.4	3.7±0.6	0.97	>0.05
2.4 .Mavzularni o'rganish uchun batafsil istiqbolli reja berish	3.4±0.7	3.3±0.7	0.96	<0.01
III .Gnostik ko'nikmalar	3.2±0.7	3.2± ±0.7	0.74	>0.05
3.1. Yangi bilimlarni olish va ulardan foydalanishga tayyor bo'lish	3.8±1.1	3.9±0.9	0.53	>0.05
3.2. O'z faoliyatining afzalliklari va kamchiliklarini tahlil qilish	3.1±0.5	2.93±0. 7	1.3	>0.05
3.3.Talabalar bilan munosabatlarning afzalliklari va kamchiliklarini tahlil qilish	3.1±0.9	3.0±0.5	0.74	>0.05
3.4. Talabalar faoliyatidagi afzalliklari va kamchili-klarini o'rganish	3.2±0.7	2.8±08	2.18	<0.01
4. kommunikativ qobiliyatlar	4.4±0.5	3.10±0. 8	4.62	<0.001
4.1. Talabalar bilan umumiy va manaviy muhitni hisobga olgan holda muloqot qilish qobiliyati	4.5±0.3	3.7±0.6	4.08	<0.001
4.2. Shaxsiy amaliy tajribasiga asoslanib, har bir tala-ba uchun muvaffaqiyat zonasini yaratish qobiliyati	4.3±0.3	2.92±1. 1	6.12	<0.001
4.3. Talabalarda madaniyat bilan muloqot qilishdan quvonch hissini shakllantirish qobiliyati	4.70±0.3	2.66±0. 9	5.33	<0.001

Ikkala guruhdagi gnostik qobiliyatlardan tadqiqot va an'anaviy yondashuvlar bilan mahorat teng ravishda shakllanadi:

* yangi bilimlarni olish va ulardan foydalanishga tayyor bo'lish (mos ravishda 3.8±1.1 va 3.9±0.9) (P>0.05);

* o'z faoliyatidagi afzalliklar va kamchiliklarni tahlil qilish (mos ravishda 3,1±0,5 va 2,9±0,7) (P>0.05); talabalar bilan munosabatlardagi afzalliklar va kamchiliklarni tahlil qilish (mos ravishda 3,1±0,9 va 3,1±0,5) (P>0.05);).

Tadqiqot guruh vakillarida talabalar faoliyatidagi afzalliklar va kamchiliklarni o'rganish qobiliyatini shakllantirish bo'yicha mutaxassislarning bahosi 4,2±0,7, nazorat - 2,8±0,8 ballni tashkil etdi.

Uch komponentning bir xil rivojlanishi, tarkibiy qismdagi farqga qaramay, tadqiqot va nazorat guruhlari vakillarida gnostik ko'nikmalarni shakllantirishning bir xil darajasiga olib keladi.

Olingan ma'lumotlarni tahlil qilish har bir guruhda talabalarning uchta kichik guruhini shartli ravishda ajratish imkonini beradi (24-jadval.). Birinchi kichik guruh tanlangan kasbdan qoniqish, to'g'ri tanlovga ishonch va kasbga ijobiy hissiy munosabat, kasbiy qiziqishning doimiy namoyon bo'lishi, ishda yuqori natijalarga erishish istagi, kasbni protsessual egallashga motivlarning yo'nalishi bilan tavsiflanadi.

2-jadval

Tajriba ishtirokchilarining kasbiy qiziqishning barqarorligiga qarab taqsimlanishi (%)

Guruh	*Tajriba bosqichi*	Kasbga munosabat		
		Qiziqish	*Etarlicha barqaror qiziqish*	*Barqaror bo'lmagan qiziqish*
Tajriba	Boshlang'ich	38,1	48,2	13,1
	Oxirgi	45,6	51,8	2,6
Nazorat	Boshlang'ich	38,0	46,3	15,7
	Oxirgi	40,1	48,0	11,9

Dastlabki bosqichda eksperimental ishtirokchilarning 38,4 foizida va nazorat guruhining 37,0 foizida barqaror kasbiy qiziqish aniqlandi.

Ikkinchi guruh tanlangan kasbdan qoniqishning yetarli emasligi va unga nisbatan noaniq munosabat, tanlangan kasbdagi istiqbollarning noaniqligi hamda kasbni egallashda kognitiv faoliyatning etarli darajada namoyon bo'lmasligi bilan tavsiflanadi. Eksperimental guruhda talabalarning ushbu toifasi dastlabki bosqichda 48,3%, nazorat guruhida 48% ni tashkil etdi.

Ushbu holat jismoniy tarbiya universitetlarida marketing va shaxsga yo‘naltirilgan ta’limga ko‘proq e’tibor berish zarurligini yana bir bor ta’kidlaydi.

«Jismoniy tarbiya» tarmoq maqomlarining kelajakdagi ishlarini bozor iqtisodiyoti sharoitida kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonining mazmuni va o‘tkazilishini globallashuv va mintaqalashtirishning birligi va kurash tamoyilini hisobga olgan holda qurish maqsadga muvofiqdir, shu bilan birga vaqt va makonni oliy ta’limi tizimi faoliyatining tashqi tizim shakllantiruvchi vositalari va omillari sifatida hisobga olish kerak, jismoniy tarbiya va sport sohasidagi kasbiy faoliyatning mazmuni va samaradorligini belgilovchi jismoniy tarbiya va sportning bo‘lajak xodimlarini kasbiy tayyorlash jarayonini tashkil etish shaxsiy va davlat-ijtimoiy ehtiyojlarni hisobga olish va amalga oshirishga asoslangan bo‘lishi kerak. Kelajak mutaxassislarni sohaning maqsadi, vazifalari va ularni hal qilish shartlarini tushunish uchun shaxsga yo‘naltirilgan va gumanistik yo‘naltirilgan tizimli tayyorlashni ta’minlash maqsadga muvofiq. Shuningdek, kelajakdagi jismoniy tarbiya xodimining o‘zi uchun shaxsiy javobgarligini shakllantirish lozim[6,8].

Xulosa va takliflar

Jismoniy tarbiya va sport bo‘yicha mutaxassis aholini o‘qitish va tarbiyalashda jismoniy tarbiya vositalaridan samarali foydalanish, uni sog‘lomlashtirish, sog‘lom turmush tarzini rivojlantirish, sportchilarni yuqori sport natijalariga tayyorlash masalalarida malakali bo‘lishi kerak. Jismoniy tarbiya va sport tizimi infratuzilmasini rivojlantirish hamda jismoniy tarbiya sport faoliyatini moliyaviy

ta'minlashni takomillashtirish (jismoniy tarbiya va sport sohasi infratuzilmasini yaratish va rivojlantirishning innovatsion xususiyatini ta' minlash chora-tadbirlarini ishlab chiqish, sport obektlaridan foydalanish samaradorligi ko'rsatkichlarini aniqlash, sport obektlarini jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanish uchun zarur sport asbob-uskunalari va inventarlari bilan jihozlashni takomillashtirish, korxonalarni modernizatsiya qilish, jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanish uchun tovarlar ishlab chiqarish, kichik tadbirkorlik va xususiy-davlat korxonalarini rivojlantirish bo ' yicha kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida "PF-5368-son farmoni. 2018 yil 5-mart.

2. Maxmudov E.A., Ablaeva E.S., Timasheva A.R., Ekonomika i menedjment v sporte. Metodicheskoe posobie, UzGIFK 2008 g.

3. Керимов, Ф. А. (2021). СКАНДИНАВЧА ЮРИШ БИЛАН ШУҒУЛЛАНУВЧИ БОЛАЛАРНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ МАНИТОРИНГ ҚИЛУВЧИ КОМПЮТЕР ДАСТУРИ "SKAN. XOD": 10.53885/edinres. 2021.88. 71.073

4. Керимов ФА Профессор, педагогика Фанлар доктори УзДЖТСУ Азизов ММ, Наманган давлат университети таянч докторанти. In Научно-практическая конференция.

5. Керимов, Ф. А., & Азизов, М. М. (2021). БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ ДАРСДАН ТАШҚАРИ ВАҚТЛАРИДА СОҒЛОМЛАШТИРУВЧИ СКАНДИНАВЧА ЮРИШ МАШҚИНИ ҚЎЛЛАШ САМАРАДОРЛИГИ. Fan-Sportga, (6), 42-45.

6. Shomurodov X.S. "O'zbekistonda jismoniy tarbiya va sport faoliyatida tadbirkorlik. Tafakkur qanoti, 2014 g.

7. Azizov, M. M. (2021). ogli. The effectiveness of using the nordic walking wellness exercise in extracurricular time of primary school students. Eur J Sport Sci, 1(2), 32.

8. Azizov, M. (2023). METHODOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE MECHANISMS OF USING THE MOBILE APPLICATION IN SUPPORTING THE POPULATION OF OUR COUNTRY TO WALKING IN THE METHOD OF SCANDINAVIAN WALKING. Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal, 4(6), 45-50.

9. Yunusov T.T. Organizatsiya upravleniya fizkulturnim dvijeniem v Respublike Uzbekistan. UzGIFK, 1995 g.

10. Yarashev K.D. "Jismoniy tarbiya va sportni boshqarish", Darslik. Toshkent: "Ibn Sino" nashriyoti; 2002 y.

11. Holboyeva G.H., Theory and methodology of physical education. Textbook Samarqand state university edition. 2020; p. 56 -59.